

19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın İlk Yıllarına Osmanlı Makedonya'sında Depremler

Özlem Makbule TAŞKIRAN

Doktora Öğrencisi

Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enst.

ozlem.taskiran88@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-7642-717X

Özet

Depremler, tarihin ilk dönemlerinden itibaren, toplumları olumsuz yönde etkileyen doğal afetlerden biri olmuştur. Meydana geldiği bölgede var olan devletin ya da yerleşim yerinin ekonomik ve toplumsal dinamizmini her dönem de etkilemiştir. Bu bölgelerden biri de Balkan Yarımadasıdır. Yarımada da tarih boyunca dönemsel olarak çeşitli depremler yaşanmış, bu depremlerden Balkan Yarımadasında yer alan Makedonya'da nasibini almıştır. Antik Çağdan, 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar geçen süreçte, bölgede, çok sayıda deprem meydana gelmiştir. Depremlerin merkez üslerinin genel olarak Selanik ve civarı, Kavala-Drama arası ve Ohri olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle Selanik vilayeti şiddetli depremlere maruz kalırken, bu vilayet dışında belli başlı kazalarda ve küçük yerleşim yerlerinde deprem yaşandığı görülmektedir. Makedonya'da ağırlıklı olarak, yüksek şiddetli depremlerin 19. yüzyıl başlarından, 20. yüzyılın ilk yıllarına doğru giden süreçte yaşandığı gerçeği deprem bilimciler tarafından tespit edilmiştir. İki yüzyıl arasında dönemsel olarak ardı ardına yaşanan bu depremlerde Makedonya ve halkı maddi manevi kayıplara uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Makedonya, Selanik, Deprem

Earthquakes in Ottoman Macedonia from the 19th Century to the First Years of the 20th Century

Abstract

Earthquakes have been one of the natural disasters that have negatively affected societies since the first periods of history. It has affected the economic and social dynamism of the state or settlement in the region where it occurred in every period. One of these regions is the Balkan Peninsula. There have been various earthquakes on the peninsula periodically throughout history. Macedonia, located in the Balkan Peninsula, has had its share from these earthquakes. Many earthquakes occurred in the region during the period from Antiquity to the early years of the 20th century. It has been observed that the epicenters of earthquakes were in general Thessaloniki and its vicinity, between Kavala-Drama and Ohrid. Especially the province of Thessaloniki was exposed to severe earthquakes. Earthquakes were observed in major accidents and small settlements outside of this province. The fact that high-intensity earthquakes were experienced mainly in Macedonia in the period from the beginning of the 19th century to the first years of the 20th century has been determined by earthquake scientists. Macedonia and its people suffered material and moral losses in these earthquakes that occurred consecutively between two centuries.

Keywords: Ottoman Empire, Macedonia, Thessaloniki, Earthquake

GİRİŞ

Tarih boyunca doğal afetlerle karşı karşıya kalan medeniyetler, bu afetler nedeniyle çok sayıda can ve mal kaybına uğramıştır. Bu afetlerin başlarında depremler gelmektedir. Deprem, Türk Dil Kurumunca, "Yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme durumuna geçmesi yüzünden oluşan sarsıntı, yer sarsıntısı, hareket, zelzele", olarak tanımlanmıştır (Parlatır, Gözaydın, & Zülfikar, 1998: 560).

Önüne geçilemeyen bir afet olan depremler, dünyanın meydana geldiği ilk andan beri sismik olarak aktif olan yerlerde birbiri ardına meydana gelmiştir (İşçi, 2008: 959). Doğrudan doğruya kaynağını yer

kabuğundan aldıklarından dolayı da insanlık tarihi boyunca yeryüzünde önemli değişikliklere neden olmuşlardır. Bu doğal afetlerin neticesinde çok sayıda insan hayatını kaybederken, pek çok bina yıkılarak, hasar almıştır ve almaya da devam etmektedir. Bununla birlikte doğal afetler bireylerin ve toplumların üzerine psikolojik ve sosyolojik açıdan da hasarlar vermektedir.

Kroniklerinde deprem, hareket, hareket-i arz, hareket-i arziye, zelzele, tezelzül, tezelzülât ve tezelzülât-ı arziye gibi kelimelerle depremden bahseden; depremi, yerin hareketi olarak tanımlayan ve doğal afetler içerisinde en önemlisi olarak nitelendiren Osmanlı Devleti de (Yılmazçelik, 2018: 11) depremlerden çok acı çekmiş ve sık sık depremlere maruz kalmıştır.

Uzmanlar tarafından Osmanlı coğrafyasında deprem riski fazla olarak belirlenen bölgeler içerisinde yer alan Balkan yarımadası ise Osmanlı dönemi boyunca çok sayıda depreme tanık olmuştur. Yarımada yalnızca Osmanlı'nın riskli bölgesi olmakla kalmamış, Avrupa'nın da neredeyse en aktif deprem bölgesi konumuna da gelmiştir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, Balkanlar içerisinde özele bakıldığında; geçmişten günümüze en riskli bölge olarak Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan arası sınır bölgesi belirlenmiştir. Bu bölge içerisinde araştırmamızın temel konusunu oluşturan Makedonya bölgesinin de yer alması, araştırmanın şekillenmesi noktasında önemli rol oynamıştır. Tarihi kayıtlar incelendiğinde, Makedonya bölgesinin Osmanlı dönemi başta olmak üzere pek çok dönemde şiddetli depremlere maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Makedonya'nın sismikliği öncelikle tektonik blokların dikey hareketi ile ilişkili yıkıcı süreçlerle ilgilidir. Bu ilişki çerçevesinde Makedonya'da Vardar ve Üsküp bölgesi depremlerin en sık yaşandığı bölge olarak tespit edilmiştir. Bölgede 6.0- 7.8 şiddetleri arasındaki büyüklüklerde çok sayıda depremler meydana gelmiştir (Özbozdağı, 2020: 436-437).

Çalışmada genel olarak, Makedonya'da yaşanan depremlerin neler olduğu ve bunların sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte depremlerin Makedonya halkı üzerindeki etkileri ve meydana gelen depremlere karşı Osmanlı hükümetinin aldığı önlemler üzerine çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan araştırmalar neticesinde, çalışmanın büyük ölçüde tamamlanmasında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden edinilen arşiv belgelerinin, yabancı-Türk süreli yayınlarının (gazete, dergi) katkısı büyüktür. Bununla birlikte araştırmada konuya ilişkin önceden hazırlanmış olan kitaplar ve makalelerden yararlanılmıştır.

1. 19. Yüzyıl Öncesinde Makedonya'da Meydana Gelen Depremler

Antik Çağ'da sınırları, güneyde ve güneybatıda Eperios, Thessalia ve Halkidikya yarımadasına, doğuda ise Trakya ülkelerine kadar dayanan Makedonya (Diakov & Kovalev, 2017: 370), Osmanlı Devleti'nin bölgeye hakim olmasından sonra ise Balkan Yarımadasının, Struma, Vardar ve Mesta nehirleri havzalarını içine alan, yarımadanın güneybatısını oluşturacaktı (Uzer, 1999: 81).

1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Makedonya'nın sınırları yeniden çizilecek ve Makedonya toprakları Selanik, Manastır, Kosova vilayetleri ve bu vilayetlere bağlı yerleşim yerleriyle sınırlandırılacaktı. Bu haliyle Makedonya sınırları kuzeyde Şar, güneyde Olimpos ve Pindus dağları, doğuda Rodoplar, batıda ise Ohri Gölüne dayanıyordu (Oktay, 2003: 124).

İşte bu sınırlar içerisinde yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Makedonya'da, Antik Çağ'dan Osmanlı Makedonya'sının son dönemlerine kadar geçen sürede irili ufaklı ya da şiddetli daha az şiddetli olarak nitelendirebileceğimiz çok sayıda deprem meydana geldi.

Bu depremler içerisinde öncelikle Antik Çağ'da meydana gelmiş olduğunu tespit edebildiğimiz depremlere baktığımızda; karşımıza ilk olarak M.Ö. 479 yılında Selanik'te meydana gelen deprem çıkmaktadır (AFAD, 2021). Bu deprem hakkında detaylı bir bilgiye ulaşılamazken, sonrasında yaşanmış olduğunu tespit edebildiğimiz ilk deprem Kozana'da meydana gelen depremdir. Arkeolojik kazılar sırasında elde edilen verilerden anlaşıldığı üzere, enkaz altından çıkarılmış olan çok sayıda terk edilmiş binanın yerel bir olaydan ziyade M.Ö. 200'de yaşanmış olabileceği tahmin edilen bir

depremden kaynaklandığı düşünülmektedir. Uzmanlara göre böyle bir yıkıma neden olabilecek depremin şiddeti 6.0 civarındadır (Stiros, 1998: 276). Yine M.Ö. 90 civarında Makedonya’da meydana gelen bir başka depremde yerleşim yerleri büyük ölçüde yıkılırken, halk bu yerleri terk etmek zorunda kalmıştır. Bölgede yapılan arkeolojik kazılarda o dönemden kalan bina kalıntılarında rastlanılması depremin boyutunu gösterir niteliktedir (Stiros, 1998: 275).

Milattan sonra ise bölgede ardı ardına depremler yaşanacaktır. 52 yılında Kavala-Drama arasında yaşanan deprem, bu depremler içerisinde tespit edebildiğimiz ilk depremdir (AFAD,2021). 358 yılında ise meydana gelen bir başka depremin her ne kadar merkez üssü İznik olarak belirlenmiş olsa depremin, Makedonya’da dahi hissedildiği tespit edilmiştir (Demirkent, 2001: 207). Ayrıca depremle ilgili olarak uzmanlar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Ammianus Marcellinus depremin 24 Ağustos 358’de, Chronicon Pashale’in ise Ekim 359’da meydana geldiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Sozomenus, depremin Nikaia ve Perinthus başta olmak üzere pek çok şehirde hissedildiğini belirtmektedir.

Marcellinus depremle ilgili detaylı olarak şu bilgileri aktarmaktadır:

“Bugünlerde korkunç depremler Makedonya, Asya ve Pontus bölgelerinde birçok kenti ve dağı sürekli yer sarsıntılarıyla salladı. Anılmaya değer diğer türlü felaketler arasında Nikomedia’nın, yani Bithynia’nın başkentinin yok oluşu özellikle önemlidir. Kentin yıkılışını gerçeğe uygun biçimde ve kısaca anlatmak istiyorum. 24 Ağustos’ta sabahın alaca karanlığında kara bulutlar az önce açık ve berrak olan gökyüzünü kaplıyor ve ortalık kararıyordu. Güneş parlaklığını yitiriyor göz gözü görmez oluyordu. Böylece gözler görme yeteneğini yitiriyor, yeryüzü kirliliği bir sisle kaplanıyordu. Daha sonra, sanki tanrı kader tayin edici yıldırımlarını fırlatmış ve sanki rüzgârları dünyanın dört bir ucundan salıvermiş gibi, çılgın fırtınaların dehşeti yeryüzünü kasıp kavurmaya başlıyordu. Bunların darbeleri altında dağlardan gelen bir uğultu ve kıyılarından yükselen bir çatırtı duyuluyordu. Bunu korkunç bir yer sarsıntısı eşliğinde rüzgâr anaforları ve şimşekler takip ediyor, kenti ve banliyölerini temelden yıkıyordu. Tepenin yamacındaki binalar yıkılarak birbiri üzerine düşüyordu. Yıkılmanın gümbürtüsünden yer gök inliyordu. Bu arada eşlerini ve çocuklarını ya da yakınlarını arayan insanların birbirine karışan canhıraş çığlıkları ayyuka çıkıyordu. Nihayet ikinci saatin sonunda, üçüncü saatin bitiminden önce, tekrar açılan ve berraklaşan hava o ana kadar görünmez durumda kalan ceset yığınlarını göz önüne seriyordu. Bazıları üzerlerine düşen yıkıntıların altında kalıp ölmüştü; bazıları ise boğazlarına kadar moloz altında kaldılar ve yardım gelmediği için öldüler. Bunlara yardım eden birileri olmuş olsaydı, sağ kalabilirdi. Bazıları ise, odunların ve çıkıntılı kerestelerin keskin yerlerine mihanıp kaldılar. Çoğunluk, ilk şok sırasında öldü, kısa süre önce insanların olduğu yerlerde ceset yığınlarından başka hiçbir şey kalmamıştı. Bazıları evlerinin yıkılan çatıları arasında yaralanmadan kalmışlardı ancak onların da acı ve açlıktan ölmekten başka yapabilecekleri bir şey yoktu...” (Doğancı, 2015: 91).

Bu depremin ardından uzun bir süre içerisinde meydana gelen bir deprem tespiti yapılamazken, 514 yılında Ohri’de büyük bir deprem yaşandığı bilinmektedir. Deprem nedeniyle yerleşim yeri büyük hasara uğradı (Aruçi, 2007: 330). Tarihi net olmamakla birlikte 517 ya da 518 yıllarında meydana gelen “Dardania Zelzelesi” olarak da anılan Üsküp depremi (Ahbap, 2015: 1-2) ise bu yerleşim yerini deyim yerindeyse adeta yerle bir edecekti. Depremin ardından yerleşim yeri bir süre inşa edilmeyecek, uzun zaman sonra ise Doğu Roma imparatoru olan I. Justinian yerleşim yerini yeniden inşa ettirmek için harekete geçecekti (Sözen, 1964: 9). Yeni Üsküp, Osmanlı Döneminden kalan bir mimari eser olan Üsküp Gazi Baba Türbesi’nin bulunduğu yere inşa edilecekti (Ahbap, 2015: 2). 576 yılında meydana gelen Ohri depreminde ise Üsküp’ün başına gelen talihsiz olay bu kez Ohri’nin başına gelecekti. Deprem nedeniyle yerleşim yeri tamamıyla yıkılırken, 7. yüzyıla kadar yerleşim yerinde yeniden yapılanma söz konusu olmayacaktı. 7. yüzyılda Slavlar Ohri’ye yerleştiklerinde yeni bir şehir kuracaklardı (Salih, 2012:269). 620 yılında Selanik’te yaşanan deprem ise şehirde ağır hasarlara yol

açtı. Şehrin eski zamanlardan kalan binaları ve sütunlu sokakları yıkıldı. Akabinde yerleşim yeri Ortaçağ Bizans mimarisine uygun olarak yeniden inşa edildi (Safa, 2017: 3).

Araştırmalar neticesinde 620 yılında meydana gelen Selanik depreminin ardından 896 yılına kadar geçen süreçte, Makedonya’da meydana gelmiş olduğu düşünülen bir deprem tespit edilemezken, 896 yılında Selanik Körfezinin batısında bir deprem meydana geldiği bilinmektedir (AFAD, 2021).

Makedonya, Türk hâkimiyetine girdikten sonra ise bölgede yaşayan halk, Selanik vilayeti başta olmak üzere çeşitli yerleşim yerlerinde depremlere maruz kaldı. Bunlardan 1395 yılında Odessa’da meydana gelen deprem, Selanik’te de hissedilirken, şehirde yer alan surların bazı kısımları tahrip oldu (Karakaisis, Hatzimidimitriou, Scordilis, & Panagiotopoulos, 1998: 298).

1430’da Selanik’in kuzeydoğusunda (AFAD, 2021), yaşanan büyük deprem ise şehirde ciddi anlamda hasara yol açtı (Safa, 2017: 28). Bu depremin ardından yine aynı şehirde 1542’de (AFAD, 2021) bir deprem meydana geldi. Bu depreme ilişkin detaylı bir bilgiye ulaşılamazken, 1555 yılında Üsküp’te ağır hasara neden olacak şiddette, yıkıcı etkisi olan bir deprem meydana geldi (Sözen, 1964: 9). Bu deprem nedeniyle Üsküp Kalesi hasar aldı (Kundak, 2016: 95). Bu depremin ardından beş yıl gibi bir süre sonra, 1560 yılı yaz aylarında ise Üsküp ve civarında meydana gelen deprem nedeniyle sancakbeyinin oturduğu evin ağır hasar aldığı bilgisi ele geçmiştir. Bunun üzerine Sancakbeyi merkeze gönderdiği yazı da evinin hasarından bahsederek, Pirlepe’ye taşınmak istediğini belirtti. Bu durum depremin şiddetinin fazla ve yıkıcı etkiye sahip olduğunu kanıtlar nitelikteydi (Kılıç, 1999: 673). 1571 yılında kış mevsimi sonlarında ise Görice kazasına bağlı Ahona kasabasında şiddetli bir deprem meydana gelirken, cami, kervansaray, fırın ve külliye gibi binalardan bazıları depremden dolayı ağır hasar aldı. Binaların bir kısmı da tamamıyla yıkıldı. Bu durum 1560 Üsküp depreminde olduğu gibi depremin şiddetinin yüksek olduğunu göstermekteydi (Kılıç, 1999: 673-674). Akabinde yaşanan 1573 Selanik depremi ile ilgili ise 1542 yılında yaşanan depremde olduğu gibi detaylı bilgi elde edilememiştir (Ünal, 2013: 273).

17. yüzyıla gelindiğinde, bölgede yaşanan depremlere ilişkin çok fazla bir bilgiye ulaşılamazken, 1689 yılında Üsküp’te bir deprem yaşandığı ve deprem nedeniyle Üsküp’te bulunan bedestenin yıkıldığı bilinmektedir. Bedestenin yıkılmış olması depremin şiddetinin fazla olduğuna bir delil sayılabiliirdi (Kundak, 2016: 104). Yine 1695’te Kozana’da meydana gelen depremin yerleşim yerinde ağır hasarlar verdiğini, 1721 tarihli bir belgeden anlıyoruz. Bu belgeye göre depremden dolayı hasar alan Aziz Nikolas Katedrali’nin onarımı için Osmanlı Hükümeti’nden izin talep ediliyordu (Karakaisis, Hatzimidimitriou, Scordilis, & Panagiotopoulos, 1998: 298).

17. yüzyılda Makedonya’da tespit edebildiğimiz depremler bu depremlerle sınırlı kalırken, 18. yüzyılda bölgede çok sayıda depremin yaşandığı uzmanlar tarafından ortaya çıkarılmıştır. Yapılan tespitlere göre, bunların ilkini 1713 yılı şubat ayında meydana gelen Kavala depremi oluşturmaktadır. Yaşanan depremin neticesinde Kavala kalesi ve Çömlekçi Burnu’ndaki silahhanenin tahrip olduğu bilinmektedir. Bu yapıların yanı sıra dış kaledeki su kemeri alanındaki burç da adeta yarıya yakın bir halde hasar almıştır (Ambyraseys & Finkel, 2001: 106).

Kavala depremini 1714’te aralıklarla meydana gelecek olan depremler dizisi takip edecektir. Selanik’te görevli olan Fransız konsolosların bilgisine göre bu yıl içerisinde her biri şubat, temmuz ve ağustos aylarında olmak üzere üç ayrı deprem meydana gelmişti. Bu üç depremi 1715 yılı ekim ayında ve akabinde 1738 Mayıs’ında yaşanacak olan Selanik depremleri takip etti (Hazai, 2001: 22). Bu depremlerden ziyade Haziran-Eylül 1759 tarihleri arasında Selanik’te yaşanan deprem serisi Makedonya’da ağır hasarlar bırakacaktır. Selanik çevresinde yaşanan bu depremlerin merkez üssü büyük olasılıkla Halkidiki Yarımadası’nın en dar kısmında, ileride yaşanacak olan 1902 Selanik depreminin gerçekleşeceği yerdeydi. Bu deprem dizisinin şiddeti 6.6 ile 7 arasında değişiyordu (Glavcheva, 2004: 710). Fransız konsolosluğundaki görevliler, bu depremden bizi şaşkına çevirecek, bahçelerde ve çadırlarda kalma gibi önlemler almayı gerektirecek derecede şiddetli bir deprem diye

bahsedecekti. 1783 Eylül ' ündeki Selanik depreminde ise sarsıntılar şiddetliydi. Depremin neticesinde Şehir surlarının bir bölümü, bir hamam ve birkaç yapı yıkılmıştı (Hazai, 2001:37).

19. yüzyılda ise depremler yine Makedonya halkının peşini bırakmayacak, 18. yüzyılda olduğu gibi bu yüzyılda da yaşanan depremlerle bölge halkı zor duruma düşecektir.

2. 19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın İlk Yıllarına Makedonya'da Depremler

19. yüzyıl, depremler açısından Makedonya için talihsiz bir yüzyıl olarak göze çarpmaktadır. Yüzyılın başlarından itibaren çok sayıda deprem tespit edildiği gibi özellikle yüzyılın sonlarına doğru oldukça yıkıcı etkiye sahip depremlerin olduğu bilinmektedir. Bu yüzyılda yaşandığını tespit ettiğimiz ilk deprem 1812 yılında Kesriye'de meydana geldi. Yaşanan deprem nedeniyle yerleşim yerindeki camiler ve birçok ev ağır hasar alırken, depremin artçıları yaklaşık olarak üç ay sürdü (Karakaisis, Hatzimidimitriou, Scordilis, & Panagiotopoulos, 1998: 298). 1829 yılında yaşanan depremin ise merkez üssünün Selanik olmasına rağmen, şiddeti tüm Makedonya'da hissedilmiştir (AFAD, 2021). 19 Mayıs günü yaşanan depremin saatine ilişkin bir bilgiye ulaşılamazken, depremde vilayetteki bazı konutların, dükkânların ve Selanik Kalesinin bazı yerlerinin hasar aldığı bilinmektedir (BOA, HAT, 595:29217:1). 30-31 Ekim 1851 tarihlerinde ise Selanik'te yine bir deprem hissedildi. Bu deprem birkaç saniye sürdü. Akabinde yaşanan artçılar ise vilayette herhangi bir hasara yol açmadı (The Sabbath Recorder, 1852; New-York Daily Tribune, 1852).

Makedonya, 1851 depreminden sonra bir süre hissedilir derecede deprem ile sarsılmazken, ilk şiddetli deprem 1864'te Selanik'te meydana geldi. Ancak bu depremin merkez üssü olarak uzmanlar, Makedonya'dan bir noktayı değil Bulgaristan ve Yunanistan'ı işaret ediyordu (AFAD, 2021). 1866 yılında 6 Aralık günü Selanik'te yaşanan deprem de vilayette ağır hasara yol açarken, deprem Sofya'da dahi hissedildi ve buradaki bazı eski evlere de ağır hasar verdi (Glavcheva, 2004: 714). Ertesi yıl Drama ve Kavala'da bir deprem hissedilirken, bu depremin ardından üst üste kazada deprem olduğu görülmektedir. 1870, 1872 ve 1873 depremleri de bu depremlerden bazılarıdır (AFAD, 2021). Bu depremlerin yanı sıra yakın tarihli olarak Selanik'te meydana gelen 1871 ve 1876 depremleri de Makedonya'da meydana gelen depremler olarak kaynaklarda yerini almıştır (Ünal, 2013: 273).

1880'li yılların başına gelindiğinde; Makedonya'da yapılan araştırmalar neticesinde bölgede deprem olduğuna ilişkin bir bilgiye ulaşılamazken, 1887 yılında bir arşiv belgesinden edindiğimiz bilgiye göre mart ayı sonuna doğru saat sekizi on üç geçte Üsküp'te bir deprem meydana gelmiştir (BOA, Y..PRK.ASK, 39:26: 3). Bu depremin şiddetinden ötürü Üsküp'teki hastane binasında ve hastanenin ek binalarında binanın ağır hasarlar oluşmuştur. Binalardaki ağır hasara rağmen deprem nedeniyle yaralı ve hayatını kaybeden kimsenin olması sevindirici bir gelişmedir. Depremden sonra hastanenin bazı yerlerinin kullanılmayacak hale gelmesinden ötürü, Rumeli'de oturmakta olan hastalar evlerine gönderilmiştir. Anadolu'dan gelerek hastaneye yatış yapan hastaların bir kısmı hastanenin hasarlı olmayan, diğer bir kısmı da hastanenin daha güvenli bölümlerine nakledilmiştir (BOA, Y..PRK.ASK, 39:26: 1).

19. yüzyılın sonuna doğru yaşanan depremlerin ise çoğunlukla Manastır vilayetinin çevresindeki yerleşim yerlerinde olduğu görülmektedir. Bunlardan biri de 2 Temmuz 1893 tarihinde Görice Sancağı'nda yaşanan depremdi. Yetkililerin deprem sonrası verdiği bilgiye göre hükümet konağı, hapisane ve evlerin büyük bir kısmı hasar aldı. Halk panik halinde evlerinden çıkarken, hapisanedeki mahkûmlarda depremin ardından hemen dışarı çıkarıldı. Görice'ye bir saat uzaklıktaki Zenişçine köyünde 20'ye yakın evin hasar geldiği bilgisi de kısa sürede yetkililerce onaylandı. Görice mutasarrıflığı tarafından depremedeler için çadır talep edildi. Depremde ölü ve yaralının olmaması ise yetkililerin tek tesellisiydi. Depremin 1893-1894 yılları arasında yaklaşık olarak 600 artçısı oldu. 25 Ağustos 1893 tarihinde saat üçten sonra üç kez art arda yaşanan artçılar da bunlardan bazılarıydı. Bu artçıların sonrasında bir evin duvarlarının yıkıldığı öğrenildi (Özbozdağlı, 2019: 370, 372). 1894 yılı temmuz ayında Makedonya'da yaşanan çok sayıda insanın hayatını kaybettiği ve birçok mülkün zarar gördüğü bir başka depremde de halk yetkililere yardım çağrısında bulunuyordu (The Evening

Telegram, 1894). Ekim ayında Selanik'te geceleyin saat altıdan sonra art arda üç kez yaşanan depremde can ve mal kaybına rastlanılmadığı bildiriliyordu (BOA, Y..PRK.PT, 9:113: 1). Eylül 1895'te Manastır'da yaşanan deprem sırasında vilayette bulunan kilisenin hasar gördüğü bilgisi yetkililerce tespit edilmişti (BOA, ŞD., 2650:20: 1). 1897 yılı mayıs ayı sonunda ise Selanik vilayetinin içinde yer aldığı çemberde akşama doğru saat dördü geçince, biri şiddetli ve biri hafif olmak üzere iki deprem meydana geldi. Ancak bu depremlerin ne gibi sonuçları olduğuna ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır (BOA, Y..PRK.DH., 9:67: 1). 19. yüzyılda Makedonya'da tespit edebildiğimiz son deprem ise 2 Nisan 1898 tarihinde meydana gelen Debre depremiydi. Manastır Valisinin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 3 Nisan 1898 tarihli telgrafa göre, deprem 2 Nisan 1898 günü meydana geldi. Ancak bu bilgi dışında depreme ilişkin detaylar mevcut değildir (BOA, Y..MTV., 175:198:1).

19. yüzyıl depremler açısından Makedonya halkını zor duruma düşürürken, bu depremler sırasında çok fazla can kayıplarının olmaması yüzleri güldüren tek şey oldu. 20. yüzyılda ise sonuçları ağır olan birkaç deprem yaşanırken, bu depremlerin ilkini 1900 yılı kasım ayında meydana gelen Üsküp depremi oluşturacaktı. Deprem geceleyin 02.40'ta meydana gelirken, depremin hafif şiddette olmasından dolayı, can ve mal kaybına yol açmadığı biliniyordu (İkdam, 1900). Üsküp halkı depremin hafif şiddette olmasından ötürü şanslıyken, Makedonya'da 1902 ve 1904 yıllarında yaşanan depremler de halk, Üsküp halkı kadar şanslı olmayacak ve bu depremlerin ağır sonuçları olacaktı. 5 Temmuz 1902 Selanik depremi bu depremlerden biriydi.

Bu deprem, 1902 yılı yaz ortasında, 5 Temmuz günü öğleden sonra Selanik'i de içine alan olan geniş bir bölgede meydana geldi. Depremin şiddetinin yüksek olduğu bilgisi basında belirtiliyordu (The Sun, 1902). Deprem ile ilgili araştırmalar yapan deprem bilimcilerin, depremin şiddeti üzerine farklı tespitleri bulunmaktaydı. Bunlardan Papazachos ve Papazachou, depremin şiddetini 6.5 olarak verirken, Ambressyy 6.3 olarak bildirmekteydi (Özbozdağlı, 2020: 243). Bununla birlikte depremin şiddetinin yanı sıra merkez üssünün de halen tespit edilemediği bilgisi elimize geçmiştir. Bu konuyla ilgili olarak ortaya atılan görüşlerden birine göre, 1902 yılında meydana gelen bu depremin merkez üssü Selanik'in 25 km yakınında yer alan Stivos ve Scholari köyleriydi. İsveç'teki Uppsala Sismoloji Merkezine göre ise merkez üssü Selanik'e daha yakın bir mevkide yaklaşık olarak vilayete 20 km uzaklıktaydı (Psycharis, 1978: 5). Basında ise depremin merkez üssü olarak Selanik vilayeti bildirilse de depremin aslında tüm Makedonya'da hissedildiği ifade ediliyordu. Manastır vilayetindeki yetkililer, depremin ardından yaptığı açıklamada depremin şiddetinin vilayete 112 km kadar uzakta bulunan Vodina'da dahi hissedildiğini belirtmesi, depremin tüm Makedonya'da hissedildiği iddiasını doğrular nitelikteydi. Bununla birlikte Selanik dışında, Üsküp ve İskeçe'de depremden zarar gören yerleşim yerleri arasındaydı. Buralardaki istasyonların çoğu ciddi anlamda tamir gerektirecek hasarlar gördü. Serez yakınlarındaki Zelihova köyünde ve Langaza yakınlarındaki Güvezne'de de ciddi anlamda hasarlar tespit edildi (Journal de Salonique, 1902). Bu yerleşim yerlerinin yanı sıra depremin şiddetli olarak hissedildiği yerler arasında Karaferye, Gevgeli, Usturumca, Vodina, Nevrekop, Razlık, Petriç, Menlik, Timurhisar kazaları ve Siroz sancağı da bulunmaktaydı (Özbozdağlı, 2020: 243). Deprem sırasında ve akabinde halk tüm Makedonya'da paniğe kapılmıştı (Journal de Salonique, 1902).

Deprem ile ilgili alınan ilk bilgilere göre Selanik'te birçok evin yıkıldığına ve çok sayıda can kaybının yaşandığına yönelikti (The St. Louis Republic, 1902). Ancak deprem sonrasında gelen yeni bilgiye göre, depremde yalnızca evler zarar görmemişti. Deprem nedeniyle, Selanik ekonomisine önemli katkı sağlayan Sides fabrikası da büyük hasar almıştı. Fabrika depremin ardından hasarlı haliyle ortakları tarafından satın alındı (İpek, 2011: 210).

Depremin hasar tespit çalışmalarının devam ettiği sırada Selanik valisinin yaptığı açıklamaya göre, depremin artçıları devam ediyordu. Bununla birlikte artçılar 6 Temmuz'a kadar da devam etti. Sabahleyin saat 09.00-11.00 arasında dört tane artçı sarsıntı oldu. Bununla da kalmayıp, 7 Temmuz'da artçılar zaman zaman şiddetli zaman zaman hafif bir şekilde devam ettiyse de 9

Temmuz'da artçıların şiddeti iyice hafifledi. 11 Temmuz gecesi ise Langaza'da geceleyin saat 24.00 civarında art arda şiddetli artçılar meydana geldi (Özbozdağlı, 2020: 243-244).

5 Temmuz 1902 depremi ve sonrasındaki artçı depremlerin ardından, 18 Kasım 1902 gecesi Selanik'te olağanüstü derecede, şiddetli rüzgârın da eşlik ettiği üç şiddetli deprem meydana geldi. Yaşanan depremler vilayette ciddi anlamda hasara yol açmasa da halk deprem nedeniyle paniğe kapıldı (The St. Paul Globe, 1902). Bu depreminin ardından 1904 yılına kadar geçen süreçte herhangi bir depremin olduğuna ilişkin bilgiye ulaşılamazken, 1904 yılı Makedonya'da adeta deprem yılı olacaktı. Özellikle de 4 Nisan 1904 tarihinde yaşanmış olan deprem Makedonya'da tarih boyunca meydana gelen depremler listesinin başına eklenebilecek türden bir deprem olacaktı (Yosmaoğlu, 2014: 256). Depremin dünya basınında da geniş yankı bulması bu bilgiyi kanıtlar nitelikteydi.

Kosova ve Selanik vilayetleri başta olmak üzere Makedonya'nın büyük bir bölümünde hissedilmiş olan deprem, bölgede büyük paniğe ve sıkıntılara yol açtı. Üzücü olan şey, depremden dolayı ilk belirlemelere göre 25 kişinin hayatını kaybetmesiydi. Ayrıca 40 yaralının olduğu bilgisine ulaşılrken (The Evening Star, 1904), yaralıların durumunun ağır olduğu belirtiliyordu (The Hawaiian Star, 1904). Bunun yanı sıra depremde yalnızca can kaybının yaşanmadığı, çok sayıda evin depremin etkisiyle yıkıldığı ya da hasar gördüğü biliniyordu (The Evening Star, 1904). Neyse ki deprem, şiddeti çok fazla olmasına rağmen çok fazla can almamış, daha çok binalara ağır hasırlar vermişti. Bununla birlikte soğuk havaya rağmen bölgedeki karın erimiş olması evsiz kalan vatandaşların tek teselli olmuştur (Yosmaoğlu, 2014: 256).

Bu depremin ardından Üsküp ve çevresinde meydana gelen deprem ise Üsküp'te daha önceden yaşanan depremlerde olduğu gibi binalarda hasara neden olacaktır. Depremden dolayı bazı hapishanelerin duvarları çatlarken, hapishanelerde kalan mahkûmlar depremden çok etkilenmiştir. Deprem sırasında paniğe kapılan askerler çadırlarda kalırlarken, halkın barınma ihtiyacını karşılamak için kaymakamlıklar tarafından çadır talep edildi. Koçana Rüştüyesi ise ağır hasar aldı. Yetkililerin açıklamalarına göre, depremin artçıları ise bir süre daha devam etti(Ahbab, 2015: 181).

1904 Temmuz'unun sonlarına doğru da Cuma- i Bala ve Razlık kazaları ile Osmaniye yakınlarında yeni bir deprem meydana geldi. Bu yerleşim yerlerinde depremin etkisi ana depremin ardından yaşanan artçı sarsıntılar nedeniyle zaman zaman hissedilirken, pazar gününe denk gelen Razlık depremi ise iki kez üst üste şiddetli olarak meydana geldi. Halk tarafından korkulacak derece de gürültü işitilmişse de deprem sonrasında yapılan hasar tespitinde kayda değer bir hasar olmadığı belirlenmişti (Asır, 1904). 1904 yılında meydana gelen bu depremlerin ardından yaklaşık olarak dört-beş yıl kadar Makedonya'da şiddetli olarak nitelendirebileceğimiz bir deprem yaşanmazken, Osmanlı hâkimiyetinin son yıllarında bölgede şiddetli olarak nitelendirebileceğimiz deprem, 1911 Manastır depremi olacaktır. 1911 yılının şubat ayında Manastır ve çevresinde meydana gelen bu deprem Makedonya'da şok etkisi yaratacaktı. Deprem nedeniyle çok sayıda can kaybı yaşanırken (The Richmond Palladium and Sun-Telegram, 1911), vilayette bulunan birkaç cami ve ev ağır hasar alarak, yıkıldı (Perth Amboy Evening News, 1911). Depremin ardından Manastır halkı soğuk havaya rağmen açık alanda kamp yapmak zorunda kalınca, Osmanlı Hükümeti yetkili kimseler aracılığıyla bölgeye 300 çadır ve nakdi yardım gönderdi (The Washington Times, 1911). Bu depremin ardından tespit edebildiğimiz bir diğer deprem ise Ohri kazasında 10 ve 11 Temmuz 1911 tarihlerinde meydana gelecek olan Ohri Depremleri idi. Manastır Valisi Vekilinin Dâhiliye Nezaretine gönderdiği yazıya göre, kazada ilk deprem 10 Temmuz akşamı saat üçte şiddetli bir şekilde gerçekleşmişti. 11 Temmuz sabahı ise ilki saat 11.00'da, ikincisi 14.00'da olmak üzere üst üste iki hafif depreme meydana geldi (Ağanoğlu, Bayram, Karaca, Torun, & Yıldıztaş, 2005: 59). Ancak, bu depremlere ilişkin detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

SONUÇ

İnsanlık tarihi boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan ve Balkan Yarımadasında yer alan Makedonya'da, Antik Çağ'dan Osmanlı'nın bölgede hâkimiyet kurmasına ve bölgede hâkimiyetinin son bulmasına kadar geçen süreçte çok sayıda deprem meydana geldi.

Antik Çağ'da M.Ö. meydana gelen depremlerle ilgili olarak çeşitli verilerin ele geçirilmesinde arkeolojik kalıntıların büyük katkısı olmuştur. Ancak uzmanlar bu depremleri tespit etmekte zorlanmışlardır. Milattan sonra ise bölgede meydana gelen depremler hakkında tespitlerin yapılmasında daha az zorlanıldığı kuşkusuz bir gerçektir. Özellikle Osmanlı döneminden itibaren meydana gelen depremler hakkında günümüz teknolojisinin de katkısı nedeniyle çeşitli ülkeler yaptıkları çalışmaların neticesinde önemli verilere ulaşılmıştır.

Makedonya'da Osmanlı dönemine kadar geçen süreçte yaşanan depremler hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmamasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'nin bölgede elde ettiği hâkimiyet sonrasında ise meydana gelen depremlerle ilgili bazı verilere ulaşılmışken, depremlerin merkez üslerinin genellikle Selanik ve civarı, Kavala-Drama arası ve Ohri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Manastır ve Üsküp'te depremlerden muzdarip olan yerleşim yerleri arasındadır.

Yılı hakkında net bir rakam verememekle birlikte tahminen M.S. 517-518 yılları arasında yaşanan, Üsküp'ün neredeyse tamamen yıkılmasına neden olan Üsküp Depremi, şiddetinin fazla olması açısından Osmanlı hâkimiyeti öncesinde Makedonya'da yaşanmış olan ilk deprem kabul edilebilirken, bu depremin ardından 15. yüzyıla kadar geçen süreçte bölgede çok sayıda deprem yaşandı. 15. yüzyılda ise meydana gelen 1430 Selanik Depremi vilayette yıkıcı bir etkiye neden olacaktı.

16. yüzyılda ise genellikle Üsküp ve Selanik çevresinde depremler hissedilirken, yapılan araştırmalarda 17. yüzyılda yalnızca birkaç depreme rastlanılması, şaşırtıcı ve bir o kadar dikkat çekiciydi.

18. yüzyılda ise önceki yüzyıllara göre daha sık deprem silsilelerinin yaşandığı yüzyıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte bu yüzyılda meydana gelen depremler ağırlıklı olarak Selanik vilayeti ve Kavala kazasındaydı.

Araştırmamızın asıl teması olan 19. yüzyıldan ve 20. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetinin bölgede son bulduğu yıllara kadar geçen süreç ise Makedonya halkı için depremler hususunda talihsiz bir süreç olarak nitelendirilebilirdi. Bu dönemde meydana gelen 1887 Üsküp, 1893 Görice, 1902 Selanik depremleri verdikleri can ve mal kayıplarıyla Makedonya halkının hafızalarında ağır hasarlar bırakacaktı.

1904 yılı ise bu süreç içerisinde diğer yıllardan ayrı tutulacağı gibi Makedonya halkı için adeta deprem yılı kabul edilebilirdi. Bu yılda art arda meydana gelen depremlerde halk çok zor koşullar altında yaşam mücadelesi verirken, 1911 yılı da depremler açısından en az 1904 yılı kadar yankı bulacaktı.

19.-20. yüzyıllar arasında siyasi açıdan her türlü zorluğa maruz kalan Makedonya halkına bir zorlukta depremler çıkaracak ve halk Osmanlı hâkimiyetindeki son yılları huzursuz bir şekilde geçirecekti. Balkan Savaşları ise bu huzursuzluğa bir yenisini ekleyecek ve savaşların sonunda yaklaşık olarak 550 yıl süren Osmanlı hâkimiyeti bölgede son bulacak, bölgede yaşayan halk bir göç sürecine sürüklenecektir.

KAYNAKÇA

AFAD. (Mart 17, 2021) tarihinde <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>. adresinden alınmıştır.

AFAD. (Mart 25, 2021) tarihinde <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler> . adresinden alınmıştır.

AFAD. (Mart 26, 2021) tarihinde <https://deprem.afad.gov.tr/tarihseldepremler>. adresinden alınmıştır.

Ağanoğlu, A. Y., Bayram, S., Karaca, Y., Torun, A. S., & Yıldıztaş, M. (2005). *Osmanlı Yönetiminde Makedonya*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı .

Ahbab, Y. (2015). *Üsküp Sancağı'nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısı (1876-1911) (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Ambyraseys, N., & Finkel, C. (2001). 1500-1800 Döneminde Balkanlar'ın Depremselliği Üzerine Yayınlanmamış Osmanlı Arşiv Belgeleri. E. Zachariadou içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler* (Ç. G. Güven, & S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Aruç, M. (2007). Ohri. *İslam Ansiklopedisi*, 33, ss. 330-333.

Asır. (8 Temmuz 1320/ 21 Temmuz 1904).

BOA. HAT. 595:29217.

BOA. ŞD.2650:20.

BOA. Y. MTV.175:198.

BOA. Y. PRK.ASK 39:26.

BOA. Y..PRK.DH..9:67.

BOA. Y..PRK.PT 9:113.

Demirkent, I. (2001). İstanbul. *İslam Ansiklopedisi*, 23, ss. 205-212.

Diakov, V. N., & Kovalev, S. İ. (2017). *İlkçağ Tarihi: Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan* (Cilt I). (Ö. İnce, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

Doğancı, K. (2015). Antik Kaynaklar Işığında Eskiçağda (İzmit) ve Civarını Etkileyen Depremler. *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II, 1. Kocaeli*, ss. 87-99

Glavcheva, R. (2004). State of the art of Historical Earthquake Investigation in Bulgaria. *Annals of Geophysics*, 47 (2/3).

Hazai, G. (2001). Osmanlı Tarihinde Doğal Afetlerin Rolü Hakkında Birkaç Görüş. E. Zachariadou içinde, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler* (Ç. G. Güven, & S. Öztürk, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İkdam. (18 Kasım 1900).

İpek, N. (2011). *Selanik ve İstanbul'da Yahudi Bankerler*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

İşçi, C. (2008). Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz? *Journal of Yasar University*, 3 (9), ss. 959-983.

Journal de Salonique. (7 Temmuz 1902).

Karakaisis, G., Hatzimidimitriou, P. M., Scordilis, M., & Panagiotopoulos, D. (1998). Seismicity of Western Macedonia, Greece. *J. Geodynamics*, 26 (2-4), ss. 297-307.

Kılıç, O. (1999). Mühimme Defterlerine göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Depremler. *Osmanlı Ansiklopedisi*, 5, ss. 671-677.

Kundak, A. N. (2016). The Architectural Development of Skopje (Uskup) and the Decoration of Monuments During the Ottoman Era. W. Taylor içinde, *Turkey, Looking Behind and Before*. London & İstanbul: AGP Research.

New-York Daily Tribune. (3 Ocak 1852).

Oktay, O. E. (2003). Çözülemeyen Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri. E. Türbedar, *Balkan Türkleri Balkanlarda Türk Varlığı*. Ankara: ASAM Yayınları.

Özbozdağlı, Ö. (2019). Görice Sancağında Depremler (1893-1912). *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* , 8 (2), ss. 367-384.

Özbozdağlı, Ö. (2020). 5 Temmuz 1902 Selanik Depremi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi* , 8 (21), ss. 241-250.

Özbozdağlı, Ö. (2020). Osmanlı Makedonya'sında 4 Nisan 1904 Depremi ve Sonuçları. *Tarih Araştırmaları Dergisi* , 39 (67), ss. 435-476.

Parlatır, İ., Gözaydın, N., & Zülfikar, H. (1998). *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük* (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Perth Amboy Evening News. (21 Şubat 1911).

Psycharis, I. (1978). *The Salonica (Thessaloniki) Earthquake of June 20, 1978*. Pasadena, California: California Institute of Technology Earthquake Engineering Research Laboratory.

Safa, L. (2017). *Osmanlı Döneminde Selanik (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi)*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

Salih, E. (2012). Tarihte Ohri ve Önemli Şahsiyetler. III. *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu Bildirileri*, II. Manisa, ss. 262-273.

Sözen, M. A. (1964). *Structural Damage Caused By The Skopje Earthquake of 1963*. Illinois, Urbana: University of Illinois .

Stiros, S. C. (1998). Historical Seismicity, Palaeoseismicity and Seismic Risk in Western Macedonia, Northern Greece. *J. Geodynamics* , 26 (2-4), ss. 271-287.

The Evening Star. (8 Nisan 1904).

The Evening Telegram. (28 Temmuz 1894).

The Hawaiian Star. (8 Nisan 1904).

The Richmond Palladium and Sun-Telegram. (20 Şubat 1911).

The Sabbath Recorder. (8 Ocak 1852).

The St. Louis Republic. (6 Temmuz 1902).

The St. Paul Globe. (19 Kasım 1902).

The Sun. (6 Temmuz 1902).

The Washington Times. (21 Şubat 1911).

Uzer, T. (1999). *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, N. (2013). *İzmir ve Selanik Liman Kentlerinin Gelişim Süreçlerinin Karşılaştırmalı Analizi (1650-1750) (Yayınlanmamış doktora tezi)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Yılmazçelik, İ. (2018). The Natural Catastrophes Between 18th And 19th Centuries in the Ottoman Empire in Anatolia. *Journal of History* , 4 (1), ss. 8-37.

Yosmaoğlu, İ. (2014). *Blood Ties Religion, Violence, and the Politics of Nationhood in Ottoman Macedonia 1878-1908*. Ithaca& London: Cornell University Press.